

УДК 821.161.2:398.8(092)

DOI 10.31654/2520-6966-2024-24F-110-170-180

Самойленко Г. В.

доктор філологічних наук, професор кафедри літератури, методики її навчання, історії культури та журналістики Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя
g.vas.sam@gmail.com
orcid.org/0000-0001-5017-6993

Пантелеймон Куліш як «народовивчинець» творчості кобзарів, бандуристів та лірників

Стаття присвячена науковій спадщині відомого українського письменника П. Куліша, який багато свого часу займався збиранням на Чернігівщині, Полтавщині, Київщині творів усної народної творчості, які були опубліковані ним у книзі «Записки о Южной Руси» (1856 р.). Особливе місце в жанровому різноманітті цих записів посідають історичні думи, побутові та сатиричні пісні, які мали у своєму репертуарі місцеві бандуристи, кобзарі та лірники. У своїх статтях, присвячених сліпим співцям, Пантелеймон Куліш створює яскраві біографічні нариси, звертаючи в них особливу увагу на важливі життєві епізоди, специфіку репертуару та виконавську майстерність митців. Безпосереднє спілкування письменника з народними співцями Остапом Вересаєм, Архипом Никоненком, Андрієм Шутом та іншими давало можливість дослідникові глибоко проникати у внутрішній психологічний стан, духовне мислення, чистоту почуттів цих виконавців народних дум, носіїв творів, які були пов'язані з героїкою історичного часу XVII ст. Саме вони, підкреслює автор статті, були у XIX ст. зберігачами в народній пам'яті старих пісень про героїчну боротьбу українського народу проти зовнішніх ворогів. І ця думка була актуальною як для їхнього часу, коли російський царський уряд намагався знищити український народ як націю, забороняючи вживати українську мову, так і для нашого часу, бо нині йде кривава війна проти московитів, які напали на нашу країну.

Ключові слова: кобзарі, бандуристи, лірники, Пантелеймон Куліш, репертуар, думи, народна творчість, Остап Вересай, Андрій Шут.

Видатний український письменник, філософ, історик П. Куліш був ще з юних літ, часу навчання у Новгород-Сіверській гімназії, причетний до збирання та вивчення усної народної творчості. І цей потяг закріпився у нього на довгі роки життя. Він із зацікавленістю зустрічався з кобзарями та лірниками, записував твори із їх репертуару і згодом організував їх публікацію, назвавши себе *народовивчинець*. Саме ці народні твори П. Куліш друкував з насолодою не лише тому, що, як він наголошував, «в них є моє, а тому, що передало світу пам'ятники духу народного, якому, в моїх очах, немає ціни».

Цей бік творчості П. Куліша був відзначений українськими вченими XIX ст. М. Максимовичем, Д. Дорошенком, М. Костомаровим та іншими. І після довгої перерви уже в наш час почали з'являтися деякі праці сучасних науковців, зокрема Ж. Яновської «Фольклорна діяльність П. Куліша» та В. Івашківа «Художня літературознавча і фольклористична парадигма ранньої творчості Пантелеймона Куліша» [1], у яких автори торкаються різних жанрів, які цікавили письменника. Проте, ще багато різних проблем чекають свого дослідника, зокрема й однієї із широких за тематикою і художньою специфікою, що торкаються кобзарів та кобзарства як літературно-суспільного явища. Недостатнє їх вивчення і зумовлює необхідність подальших досліджень. У цьому плані слід розглядати і нашу розвідку.

Із усіх жанрів усної народної творчості П. Куліш особливо любив думу, бо спів старого кобзаря проникав глибоко в його душу, як це він стверджує у романі «Чорна рада»: «В піснях кобзаря лилась, як чари, що слухає чоловік і не наслухається. За те-то за все поважали його козаки як батька і, хоть би, здається, попросив у кого останню свитку з плечей на викуп невольника, той ту б йому оддав усякий. Співаючи пісню, од серця голосить і до плачу доводить, а сам підведе вгору очі, наче бачить таке, чого видючий зроду не побачить» [2].

Основним твором, у якому була представлена багатозначуща діяльність П. Куліша із вивчення різних жанрів усної народної творчості від казки, думи й до пісні, були етнографічні «Записки о Южной Руси» у 2-х томах. Але коли був уже набраний перший том, П. Куліш звернувся у 1856 р. з листом до письменника Сергія Аксакова з проханням поклопотатися перед цензором, щоб він дозволив зняти слово «этнографические», бо добре розумів, що сам збірник виходить далеко за це поняття: «Це мені потрібно для того, зауважував Пантелеймон Олександрович, щоб у майбутніх томах не стискатися підбором нових матеріалів» [3]. Цензор М. фон Крузе пішов на зустріч письменникам, і в подальшому обидва томи друкувалися за скороченою назвою: «Записки о Южной Руси». У них були надруковані як матеріали, зібрані П. Кулішем у 1843-1845 рр., коли він проживав у Києві і спілкувався з ректором Київського університету св. Володимира М. Максимовичем, який підтримував інтерес П. Куліша у збиранні фольклорних матеріалів на Правобережній Україні та 1853-1854 рр., коли письменник після заслання повернувся до Санкт-Петербурга, а також спілкувався з братом дружини Миколою Білозерським, котрий до 1855 р. зібрав особисто понад 800 дум і пісень, але сам не міг їх видати і віддав П. Кулішеві, який уже клопотався про їх видання у декількох

томах власним коштом. Проте був виданий лише перший том «Южно-русские летописи, открытые и изданные Н. Белозерским».

У 1855 р. П. Куліш, перебуваючи у Києві, уклав перший том «Записок о Южной Руси», який був підписаний цензором Москви Миколою фон Крузе 12 березня 1856 р. на ім'я Николая М*, бо П. Куліш не мав ще власного загального цензурного дозволу і лише клопотався про це у Л. Дубельта.

Під час перебування «Записок о Южной Руси» в цензурі П. Куліш знайомиться у 1856 р. з кобзарем із Сокиринець Остапом Вересаєм. Про це згадує і художник Левко Жемчужников. Пізніше у листі до В. Шенрока 11 жовтня 1897 р. художник пише: «В Полтавській губернії я познайомив Куліша ... з сімейством Г.П. Ґалаґана, де в перший раз звів його з моїм приятелем бандуристом Остапом». Удруге зустріч з бандуристом відбулася при освяченні «Українського дому» для Григорія Ґалаґана, зведеного у селі Лебединці Прилуцького повіту Полтавської губернії [4]. Цього разу Остап Вересай виконував із свого репертуару твори для гостей, що зібралися на відкриття «Українського дому».

В одному з листів серпня 1856 р. П. Куліш писав дружині Олександрі Михайлівні про своє знайомство з Остапом Вересаєм: «Увійшли ми до нього в хату і довго з ним вели розмову. Він дуже розумний і благородний почуттями».

Зустрічалися вони і після того, як повернулися із села Лебединці в Сокиринці: «На другий ранок після повернення нашого із будинку Остап прийшов до нас, і Жемчужников намалював його для другого тому «Записок о Южной Руси» з натури».

Пізніше П. Куліш напише й опублікує нарис «Остап Вересай. Сокиринський кобзар» [5], у якому створить яскравий образ кобзаря, яким захоплюється й гордиться своїм знайомством з ним, листується і намагається матеріально допомогти йому.

Публікуючи листи Остапа Вересая, П. Куліш цим самим намагається «показати природну велич і кмітливість народної душі, називає його природним філософом» [6].

«Великого стоїть цей кобзар тим, – підкреслює автор цього біографічного нарису, – що в його праві і чисті люде прості навчаються правди від нього. А до того пам'ята немало пісень старосвітських й співа таким голосом, що всю душу проймає ...» [7].

Розпочинається книга «Записки о Южной Руси» словами П. Куліша, у яких висловлена велика правда про те, «яку важливу роль у народоописові відіграють мова описуваного народу й усе, що передається із покоління в покоління цією мовою». Це він говорить про українську

мову, вживання якої заборонив цар Олександр II та його уряд. І П. Куліш повинен був доводити до читача красу української народної мови, її своєрідність, яка уже втрачає свої специфічні ознаки цієї краси і багатство при її перекладі чужою російською мовою. А саме її першооснову вивчають вчені-філологи, етнографи, історики та поети, для яких вона є живим джерелом свіжості, сили і розмаїття мови.

П. Куліш, розповідаючи про свої записи народної творчості, зауважує: «Потрібно багатьом, я завжди був охочий на простонародні оповідання; я рано почав давати їм ціну; але довго залишався в помилковому стані, що для збереження їх достатньо однієї пам'яті. Але справа показала мені не один раз, що в пам'яті залишається лише дух і зміст розповіді, але форми уступають у ній місце загальним формам народної мови, якою назвувачвся слух, і гублять від того свій самобутній характер. Мені вартувало інколи багато праці пригадати точне висловлювання давно не зустрічаємого мені оповідача, яке б могло служити для мене опорою у цьому конкретному випадку; і нарешті я упевнився, що тут нема чого покладатися на пам'ять, а потрібно записувати кожний характерний зворот мови в оповіданнях і кожний перехід від однієї думки до іншої» [8]. У цих словах закладена П. Кулішем ціла програма для дослідників народної мови, її структури, поетики.

П. Куліш згадав про свою першу зустріч у Києві зі старим сліпцем, який підійшов до його вікна з вулиці, тримаючись за плече поводири-хлопчика, бідно одягнутого в полотняні шаровари земляного кольору і обірваній світці, недоношеній його вчителем. І цей образ надовго залишився у пам'яті Пантелеймона Олександровича, дослідника народної творчості. Вступна частина книги «Записки о Южной Руси» – це розповідь її укладача про кобзарство і кобзарів, про їхніх поводитирів, про умови їхньої праці в холод і спеку, коли вони збирають свою милостиню і, накопичивши копійки до відповідної суми грошей, купляють хату з городом і осідають на одному місці, заводять у себе школу сліпих співців. Серед учителів були й відомі співці, яких знала вся Україна. Пантелеймон Куліш називає їх «старечими королями», які все життя отримували від своїх учнів вдячність, розійшовшись по всій Україні, засновуючи у її різних кінцях уже свої власні школи.

Але час іде, змінюються і співці. І П. Куліш як дослідник народної творчості помічає, що сліпі співці уже здрібніли, з їхнього репертуару зникають історичні пісні та думи, бо немає у народу на них запиту, який змінився грубим інтересом до сатиричних веселих гумористичних пісень. А в зв'язку з цим, наголошує П. Куліш, у новому поко-

лінні сліпих співців з'явилися й такі, що були вже нижче свого ремесла. «А старовинні старці», підкреслює дослідник, «привертали до себе народ не скаргами на свою бідність, а звуками і змістом пісень, яких не затримав у своїй пам'яті селянин-трудівник, зайнятий важкою своєю роботою».

Розповідаючи про свого знайомого київського сліпого співця, П. Куліш звертає увагу й на те, що багато чого залежить і від слухачів. «Одного разу, – зауважує П. Куліш, – почув я від нього чудову легенду про Київські Золоті Ворота, яку я ніколи не чув від нього раніше і не пізніше ні від кого. І я змусив його повторити її декілька разів, я слідкував за його мовою з олівцем у руці, і ось справжній тон і склад його мови без правок». І далі П. Куліш подає в книзі цю легенду про Золоті ворота українською мовою, тобто мовою самого кобзаря, а в примітці знизу – російською. А за цією легендою іде ще одна, почута дослідником, легенда «Предание о татарском пленнике».

Особливістю дослідницької роботи П. Куліша було те, що він безпосередньо працював з сліпим співцем і по ходу розмови записував усе те, що торкалося життя і творчості лірника чи бандуриста та його манери чи специфіки виконання пісень. Прикладом цього може бути його спілкування з лірником, а в минулому бандуристом, Архипом Никоненком із Оржиці Лубенського повіту, якого Пантелеймон Куліш дуже поважав, «хоча той і не знав, що у нього була людина, яка щиро його любила».

Свою розповідь про кобзаря П. Куліш ділить на дві частини. У першій він дає характеристику цьому сліпому музиканту, поводитирем у якого була маленька донечка від другої дружини. «Архип був надзвичайно худим мав правильні риси обличчя і дуже приємний голос» [9]. Ця коротка характеристика дає можливість уявити собі співця. Але П. Куліш не зупиняється на цьому й сповіщає, що співець змінив свій інструмент, а саме бандуру, на ліру, бо звуки останньої набагато голосніші, а він останнім часом виступав на весіллях, де було дуже гамірно.

Ще одна деталь, яка вразила дослідника, це сама манера виконання пісень. «Архип мав ту особливість між співцями, що часто зупинявся посеред співу і, перебираючи струни, відносив текст віршу, що тільки що був прочитаний, до свого положення, або ж вихоплював із тексту пісні повчання і доказував його практичне застосування».

Особливо вразило П. Куліша виконання Архипом Никоненком дум, яких він знав багато. Співав їх повільно, тому що, крім зупинок, коли він розмишляв уголос, покинувавши головою і проголошуючи глибокий подих, а коли сильно схвильований текстом пісні, то голос

тремтів і навіть переривався плачем, і музика на декілька хвилин при-зупинялася. Такого психологічно схвильованого виконання не часто можна було спостерігати у кобзарів чи лірників. І дослідник шкодує, що не все записав, не передбачаючи смерть лірника.

І слідом за цими своїми роздумами П. Куліш подає розповідь Архипа Никоненка про себе самого і своє сімейне життя, бо перша жінка, яка була доброю і справедливою, за назбирані Архипом гроші купила хату і город, придбала одягу, але через деякий час вона померла. Одружився на другій, а вона виявилася гулящою та п'яницею, усе з хати повиносила. І важко стало жити з маленькою дочечкою Явдошкою. Тому взимку та в погану погоду Архип займався плетінням вірвовок. Жаліється сліпий співець, що змінилося покоління, втрачені колишні моральні принципи.

Уся ця розповідь Архипа Никоненка своєрідна, наповнена різними життєвими деталями та роздумами про життя сліпих співців у тодішньому суспільстві, яких називає малими, бо вони втратили потяг до виконання дум, історичних пісень.

Смерть рано забрала Архипа Никоненка, і Пантелеймон Олександрович шкодує, що не все записав із того, що знав співець. Серед тих дум була одна, яка не друкувалася раніше, інші були уже в друці, і дослідник усе ж розмістив їх усі в книзі, бо вони мали цікаві зміни і доповнення: «Дума о козаке Голоте» (99 рядків), «Дума о вдове и трех сыновьях» (92), «Дума о сестре и брате» (91), «Дума о буре в Черном море» (69), «Дума о бегстве трех братьев из Азова» (207).

У подальшому П. Куліш розповідає ще про одного свого знайомого сліпого співця із Олександрівки Сосницького повіту Андрія Шута, і ця розповідь із самих перших рядків овіяна теплотою і позитивом, уже від короткого зауваження про думу, яка була опублікована сільським священником Базилевичем в «Етнографическом сборнике». Саме ця дума дала письменнику зрозуміти значимість пісень Андрія Шута. І наступна зустріч з ним в селі вразила Пантелеймона Олександровича якоюсь особливою до нього прихильністю, перед ним з'являється велична фігура: «Це був сивий дідуган з клиноподібною бородою, у сірій новісінькій свитці і у свіжих лаптях, оборка яких обгортала дуже красиво його ноги, обмотані у білі онучі» [10]. І ця білизна одягу та взуття відразу приваблює читача до персонажа. І вона поглиблюється, коли знайомишся з подальшим описом: «Обличчя його було свіжим, щоки рум'яні, риси правильні, хоча дещо спотворені віспою, яка позбавила його зору на сімнадцятому році життя. Він відзначався бадьорою осанкою і живим рухом, який показує людину, постійно зайнятою роботою».

Уся ця портретна характеристика проникнута позитивом. Реальний опис людини, яку він бачить уперше, П. Куліш характеризує читачеві, який теж уперше знайомиться з кобзарем, як художник, який через певні його названі риси створює яскравий обрах персонажа, з яким хочеться зустрітися й познайомитися глибше, почути пісні у його виконанні.

Далі П. Куліш говорить про матеріальне забезпечення Андрія Шута, який повинен був платити нарівні з іншими державні податки, а тому він освоїв ремесло, як і інші сліпці: плести вірьовки та робити зброю, що давало можливість не лише розплачуватися з державою, а й накопичити гроші, щоб купити хату, одружитися і нажити дітей, які продовжили б його рід. На час зустрічі П. Куліша з Андрієм Шутом останній уже був удівцем, мав дорослого одруженого сина, якому дав освіту. Але П. Куліш поглиблює цю характеристику і звертає увагу ще на одну важливу й характерну для співця деталь: «З боку поетичного і філософського Андрій Шут ледь чи має собі рівного серед старців». І дослідник намагається розгадати цей секрет відмінності сліпого співця від своєї братії, підкреслюючи його працездатність, прекрасну пам'ять і любов до пісні та потяг до бандури. Усе це і зробило його улюбленим музикантом і співцем на всій Сосницькій окрузі, а, можливо, і далі.

Але, розкривши ці риси А. Шута як людини, яка забезпечила своє життя матеріально, використовуючи два вище вказані засоби існування, П. Куліш поглиблює характеристику персонажа, підкреслюючи, що всі ці здобутки не могли заповнити його душу. Звернення до Бога, читання псалмів, молитов і церковного співу підносили його душу над нестатками й нещастями, що торкнулися його життя, і спрямували її у безмежність. І чимдалі входив співець у свої літа, тим більше приділяв часу для відвідування різних церковних служб, засвоєння церковних читань і піснеспівів, і розум його налаштовувався на думку про спасіння його душі. І це привело співця до того, що він став вибірково грати на бандурі твори, очистив свій репертуар від жартів, а також пісень, що тривожили його серце, і почав співати тільки псалми на честь Ісуса й святих, а також історичні пісні. І завершальний акорд змін, які проходили в житті Андрія Шута, – це відмова від бандури і повернення до заробітків, які давали йому рукоділля та подаяння як сліпому, бо дивився це як на богоугодну справу, яка нагадувала людям про Бога і Його добродієність. І таким чином П. Куліш створює возвеличений образ людини-митця, який живе християнськими принципами і цим самим підтримує моральні постулати, необхідні для кожної людини.

Такого глибокого підходу до створення образу сліпого співця у спадщині П. Куліша більше не зустрічається. Настільки життя Андрія Шута захопило дослідника своєю чистотою не лише почуттів, а і його духовного мислення, що П. Куліш і в подальшому, коли подає окремі розповіді сліпця про своїх учнів, про окремі епізоди свого життя, то підкреслює його моральну міць, яка проявляється у негативному відношенні до пісень любовних, обрядових, і з гордістю до дум та усних сказань, у яких розповідається про славні діла у старовину.

І ще одне. Співець із розумінням і честю сприймає своє спілкування з гостем із Петербургу як з рівним, людиною не простою, яка не демонструє при цьому ознак бентеження, що принижували б її. Він виражав своє задоволення, що з ним говорять люди столичні, у яких не соромився про щось розпитати, щось запитати, при цьому й до нього проявляється інтерес з боку приїжджого, і А. Шут відверто відповідає, відстоюючи свою точку зору. І, звичайно, що П. Куліша більше всього цікавив репертуар співця. І як виявилось, це були думи, і саме в очах дослідника піднімало авторитет бандуриста.

П. Куліш, зустрічаючись декілька разів з Андрієм Шутом у різних місцях, записав із його уст «дорогоцінні пам'ятники народної словесності»: «Вдова і її сини», «Про Ганжу Андібера», «Хмельницький і Барабаш», «Хмельницький і Василь Молдавський», «Про смерть Богдана Хмельницького», «По Івася Вдовиченка (Коновченка)». Ці 6 дум П. Куліш розмістив у збірнику А.Л. Метлинського «Народные южнорусские песни». Остання «Дума о Белоцерковском мире и о войне с поляками» (88 рядків) була надрукована в «Записках о Южной Руси». Тут була розміщена і «Дума о жидовских откупах и о войне из-за них» (148 рядків) у зв'язку з тим, що раніше вона була опублікована з деякими пропусками і погрішностями, і П. Куліш, перебуваючи у Андрія Шута в Олександрівці, записав її наново з усією точністю. Саме цим пояснюється і її повторна публікація.

Підсумовуючи свою розповідь про Андрія Шута, з яким він провів у Олександрівці 2 доби, Пантелеймон Куліш звернув увагу ще на одну цікаву деталь у їх відношеннях – це вияв все нових і нових дум, які він співав по пам'яті. Коли Пантелеймон Олександрович, читаючи напам'ять певні думи або їхні варіанти, запитував сліпого співака, чи відомі вони йому, то у багатьох випадках бандурист давав негативну відповідь і виявляв своє здивування від того, що людина, яка проживає в Петербурзі і не займається його ремеслом, знає такі думи, про які він навіть і не чув!

І даючи на його запитання відповідь, П. Куліш зафіксував і реакцію бандуриста на проінформовані історичні події, які зафіксовані

були в думках, і про час їх створення. «Треба було бачити, що з ним робилося. Часто він перебував у стані, що не міг усидіти на своєму місці, швидко ходив туди-сюди, немовби щось шукаючи, потім зупинявся з напіврозкритим ротом на декілька хвилин, і потім знову починав ходити, потираючи руки, упирався в боки, то сідав, то вставав і робив величезну кількість невиразних рухів» [11].

Перечитуючи різні записи дослідників спадщини народних співців, майже, а то й зовсім не зустрічали подібних П. Кулішу відомостей про психологічну реакцію бандуристів та лірників на сприйняття нових творів. Та й узагалі нарис П. Куліша про Андрія Шута був овіяний теплотою і якимось особливим почуттям доброти й вдячності за ту величезну пам'ять про історичні думи, дорогоцінні пам'ятки минулого, які ніс бандурист у народ, за високу моральну чистоту, якої притримувався народний співець.

Продовжуючи свою розповідь про народних співаків, П. Куліш стверджував важливу думку про те, що в Україні налічується багато таких народних митців, які відрізняються від інших людей свого прошарку вищою налаштованістю розуму або ж рідкісною благодуністю, або ж, нарешті, здібністю до фантастичних уявлень. І дослідник називає своїх нових знайомих сліпих, зокрема 80-літнього козака старого Семена Юрченка і з села Мартинівка Борзнянського повіту, який втратив зір та й дружину у дорослому віці, продовживши господарювати за допомогою помічника, хлопця, якого прийняв у свою сім'ю і одружив, збагатившись онуками й не мав уже потреби просити милостиню. Свою доброту він підтвердив щирим і теплим ставленням до тих, кого пригрів у своїй садибі і відчув подібну ж відплату від них, а тому ходити і просити милостиню як сліпий людині Семену Юрченку не було потреби і Пантелеймон Куліш, вислухавши розповіді про його довге життя, доходить висновку про характерну для українців доброту.

Розповідаючи про сліпих співців, їхній славний репертуар, Пантелеймон Куліш піднімає ще одну важливу проблему – збереження в народній пам'яті старих пісень про героїчну боротьбу українського народу проти поневолювачів і ця думка була особливою гострою і актуальною для епохи другої половини ХІХ століття, коли царський уряд намагався знищити як пам'ять про цю славу добу в умовах заборони навіть української мови великого народу.

Таким чином, П. Куліш у своїх «Записках о Южной Руси» не лише опублікував зразки народних дум та інших творів, які виконували сліпі співці, а й професійно описав життя бандуристів, кобзарів та лірників,

їхній репертуар та виконавську майстерність, указавши й на такі риси їхньої діяльності та поведінки, які інші дослідники не помічали. Збираючи зерна фольклору із народного поля, Пантелеймон Олександрович почував себе не стільки науковцем, скільки естетом, закоханим в народне життя і народні творіння високої якості і глибокого патріотичного звучання. Зі всього того, що відмітив у сліпців Пантелеймон Куліш, вимальовується величний і своєрідний образ українського народного співця, носія історичних дум, у яких закарбовані славні герої Народно-визвольної війни українців проти різних ворогів, які несли нашій Батьківщині та її народу неволю і рабство, а то й нищення українців як нації. І на жаль, і сьогодні нащадки московитів продовжують лити кров українського народу і намагаються знищити його.

Література

1. Янковська Жанна. Фольклористична діяльність Пантелеймона Куліша. Острог: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2007. 182 с.; Івашків В. Художня літературознавча і фольклористична парадигма ранньої творчості Пантелеймона Куліша. Львів, 2009. 448+16 с.
2. Куліш П. Чорна рада. Київ: Веселка, 1990. С. 25.
3. Русская старина. 1904. Кн. 12. С. 697.
4. Жемчужников Л. Полтавщина (из записной книжки 1856 года). *Основа*. 1861. №10. С. 96.
5. *Правда*, 1868, №15-18, 22 квітня –15 травня.
6. Нахлік Євген. Пантелеймон Куліш. Особистість, письменник, мислитель. Т. 1. Київ: Український письменник, 2007. С. 246.
7. Воловід Микола. <Куліш П.> Остап Вересай. Сокиринський кобзар. *Правда*, 1868, №17. 8 травня. С. 202.
8. Записки о Южной Руси. Т.1. Санкт-Петербург, 1856. С. 1.
9. Записки о Южной Руси. Т.1. Санкт-Петербург, 1856. С. 7.
10. Записки о Южной Руси. Т.1. Санкт-Петербург, 1856. С. 44.
11. Записки о Южной Руси. Т.1. Санкт-Петербург, 1856. С. 64.

References

1. Yankovska, Zhanna. (2007). *Folklorystychna diialnist Panteleimona Kulisha* [Folklore Activity of Panteleimon Kulish]. Ostroh: Vydavnytstvo Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiia» Publ. 182 p. Ivashkiv, V. (2009). *Khudozhnia literaturoznavcha i folklorystychna paradyhma rannoi tvorchosti Panteleimona Kulisha* [Literature and Folk Lore Studies Paradigm Of Early Works of Panteleimon Kulish]. Lviv. 448+16 p. [both – in Ukrainian]
2. Kulish, P. *Chorna rada* [Black Council]. (1990). (repr.). Kyiv: Veselka Publ. P. 25. [in Ukrainian]
3. *Russkaya starina – Russian Antiquities*. (1904). Book 12. P. 697. [in Russian]
4. Zhemchuzhnikov, L. (1861). *Poltavshchina (iz zapisnoy knizhki 1856 goda)* [Poltavshchyna (from Notebook, Year 1856)]. *Osnova – Foundations*. 1861. №10. P. 96. [in Russian]

5. *Pravda – The Truth*. (1868). №15-18, 22 April –15 May. [in Russian]
6. Nakhlik, Yevhen. (2007). *Panteleimon Kulish. Osobystist, pysmennyk, myslytel* [Panteleimon Kulish. Personality, Writer, Thinker]. Vol. 1. Kyiv: Ukrainskyi pysmennyk Publ. P. 246. [in Ukrainian]
7. Volovid, Mykola. <Kulish P.> (1868). *Ostap Veresay. Sokirinskiy kobzar* [Ostap Veresai. Kobza Player from Sokyryntsi]. *Pravda – The Truth*, №17. 8 May. P. 202. [in Russian]
8. Kulish, P. (Eds.). (1856). *Zapysky o Yuzhnoi Rusy* [Notes on Southern Rus]. Vol.1. St. Petersburg. P. 1. [in Russian]
9. Kulish, P. (Eds.). (1856). *Zapysky o Yuzhnoi Rusy* [Notes on Southern Rus]. Vol.1. St. Petersburg. P. 7. [in Russian]
10. Kulish, P. (Eds.). (1856). *Zapysky o Yuzhnoi Rusy* [Notes on Southern Rus]. Vol.1. St. Petersburg. P. 44. [in Russian]
11. Kulish, P. (Eds.). (1856). *Zapysky o Yuzhnoi Rusy* [Notes on Southern Rus]. Vol.1. St. Petersburg. P. 64. [in Russian]

Samoilenko H. V.

Doctor of Philological Sciences, professor at the Chair of Literature, Methods of Its Teaching, History of Culture and Journalism of Mykola Gogol Nizhyn State University
g.vas.sam@gmail.com
orcid.org/0000-0001-5017-6993

Panteleimon Kulish as an Investigator of Creative Work of Kobzars, Bandurysts and Lirnyks

The paper deals with scientific heritage of Panteleimon Kulish, a famous Ukrainian writer, who collected folk lore in Chernihiv, Poltava and Kyiv regions for a long time and published his collection in the book «Notes on Southern Rus» (1856). Historical («dumas»), household and satirical songs, which belonged to the repertoire of local bandurysts, kobzars and lirnyks, occupy a special place in the genre diversity of this collection. In his papers about blind singers Panteleimon Kulish creates vivid biographical essays, drawing attention to the important life episodes, the specificity of repertoire and performance mastership of artists. Face-to-face communication of the writer with folk singers Ostap Veresai, Arhyp Nykonenko, Andrii Shut and others enabled the investigator to deeply penetrate inner psychological state, spiritual thinking, the purity of feelings of these performers of folk historical songs, which concerned the heroism of the 17th century. The author underlines that they were the ones who preserved in the folk memory of the 19th century old songs about heroic struggle of Ukrainian people against its enemies. These songs played a great role in the past when tsar's government tried to destroy Ukrainian people as a nation by prohibiting Ukrainian language, and they continue to be of great importance in the present time of Russia's bloody war against our country.

Key words: kobzars, bandurysts, lirnyks, Panteleimon Kulish, repertoire, historical songs, folk lore, Ostap Veresai, Andrii Shut.